

RAT VIĐEN OČIMA DETETA

(Gael Faj: *Mala zemlja*, prevela sa francuskog Gordana Breberina, Laguna, Beograd, 2018)

U poslednje dve decenije savremena francuska književnost bogatija je za oko sto romana i za nekoliko naučnih publikacija koji tretiraju zločine u Ruandi počinjene tokom 1995. godine. Među svim tim knjigama svakako treba izdvojiti francuskog autora Žana Hatzfelda, koji je tokom sukoba u toj afričkoj zemlji boravio i sakupljao svedočanstva koja su kasnije objavljena u nagrađenim knjigama, a danas služe kao važni dokumenti za svedočenje o sukobima na ovim prostorima. Međutim, jedan autor i njegov roman postali su književni, a možemo slobodno reći i politički fenomen odmah nakon objavljivanja. Knjiga *Mala zemlja* (2016), koja je od publike širom Evrope i francuske kritike prihvaćena sa oduševljenjem i ovenčana nagradama: *Fnac, Nagradom za prvi objavljeni roman, Nagradom Gonkur francuskih gimnazijalaca*, krije jedan drugačiji pogled na afričke sukobe, rasnu mržnju i odnose Evropljana prema tim afričkim predelima. U čemu leži tajna uspeha ovog romana čija su prava na prevod u mnogim zemljama kupljena pre nego što je objavljen i velike popularnosti njegovog autora za koga se pariski *Liberation* pitao da li je ovaj mladi pisac i muzičar uopšte navikao na takvu agendu jedne velike zvezde?¹

Mala zemlja, roman simboličnog naslova, krije priču o dečku Gabrijelu, njegovoj francusko-ruandskoj porodici u Budžumburi, glavnom gradu Burundija, iz devedesetih godina prošlog veka. On se seća svog bezbrižnog detinjstva pre građanskog rata, sve dok se ta sreća ne pretvori u pravi strah, patnju i bekstvo iz razorene zemlje. Kako je u jednom intervju rekao Faj, tek je dolazak u Francusku za njega značio kraj rata. Međutim ni u *zemlji mira i biblioteka*, kako ju je nazivao, on ne pronalazi potpun duševni spokoj i sklonište od sukoba i nesreća. Teroristički napadi na Pariz 2015. godine samo potpiruju njegova sećanja na rodnu zemlju i potrebu da se na ljudsko zlo i stradanje odgovori kroz umetnost. Tako je nastao roman *Mala zemlja*.

Faj započinje roman naracijom u prvom licu (kroz lik dečaka Gabrijela), opisujući njegovo bezbrižno i veselo detinjstvo u Burundiju koje je bilo obeleženo igrarijama sa drugarima, mlađom sestrom Anom, krađom manga u susednim dvorištima, odlascima kod rođaka, ali i ličnom porodičnom dramom – razvodom roditelja – oca Francuza i majke Burundanke. Školski dani, koji su proticali mirno i veselo, za malog Gabrijela ujedno označavaju i prvi kontakt sa Francuskom, jer se tada dopisivao sa svojim vršnjacima iz francuskih škola, koji su mu u pismima otkrivali zanimljivosti o sebi, svojoj zemlji i kulturi. Iz pisama saznajemo

¹ Autor ovog teksta pokušao je jula meseca da stupi u kontakt sa piscem preko njegovog agenta za Istočnu Evropu dobivši odgovor da Gael Faj u tom trenutku nema vremena za intervju jer radi na novom romanu.

da se Gabrijel ne stidi sebe ni svog porekla, ali da ima osećaj da je manje vredan u odnosu na francuske drugare. Odlučan je, zna da želi da bude mehaničar kad poraste, kako mu se ništa ne bi kvarilo, ne voli kada ga zovu po imenu, te zato rešava da se preimenuje u Gabija.

Mali Gabi primećuje da se bezbrižno detinjstvo, koje je želeo da sačuva, naglo prekida saznanjima da će u njegovoj rodnoj zemlji biti održani prvi demokratski izbori. Obraća se francuskoj drugarici Lor, nadahnuto je informiše o izborima i kaže da je više od 97% građana glasalo, da izbori predstavljaju izuzetno važan društveni događaj u zemlji u kojoj stanovnici nikada ranije nisu glasali. Kao pripadnik više kultura i nacija, odrastao u multinacionalnoj sredini, dečak postaje rob svog porekla, majke i oca i svega čemu je do tada pripadao, a prisustvo u zaraćenim područjima daje mu ulogu aktera i svedoka samih događaja. Kao mali nije bio svestan svog porekla, društvenog statusa, razlika među ljudima, ali kako počinje rat tako i on dobija svoj nametnuti identitet, kroz odnos drugih prema njemu, pa postaje: Metis, Francuz, Tuts... Odrasli koji su želeli drugima da nametnu identitet svesni su da se na taj način gubi nevinost deteta, da dajući im jedan novi identitet deca postaju robovi ideologije i strasti koja vodi u ništavilo.

Fajeev stil je jednostavan, nenametljiv, rečenica je kratka, bez suvišnih prideva, a roman je ispričavan kroz niz filmskih slika koje se energično i efektno smenjuju. Opisi ratnih sukoba, bede i patnje ljudi i politička previranja predstavljeni su nevinim očima deteta, ali uverljivo i jasno, jer su opisani sa određene vremenske distance, kako i sam autor navodi – tek onda kada je došao u Francusku, u zemlju bez ratnih sukoba i u kojoj je shvatio sve ono što se događalo mnogo godina ranije u Africi. Zato sve što je ispričano u ovom romanu: potresne i intimne scene o raspadu porodica i prijateljstava, zemlje, ulice sa olupinama i mrtvim ljudima, prisustvo vojske u školama i genocid nad Tutsima – nisu samo svedočanstvo o stvarnim i recentnim istorijskim događajima već i jedan filozofski pogled na sve druge nesreće u kojima čovek učestvuje. Kako je rat u zemlji odmicao i postajao strašniji, narator, suočen sa strahom, više nije obraćao pažnju na dečje igre i parkove već na vojnike i smrt, bio je primoran da odraste, da promeni pogled na sebe i svoju zemlju, kao i na sunarodnike koji su postajali sve nepodnošljiviji i nervozniji. Ubrzo je naučio nazive oružja, znao je gde se nalaze vojnici, znao je da se sakrije. Rat u Ruandi nije predstavljen samo kao polje borbe, već i kao potpuno urušavanje svih sloboda, morala, obrazovanja, kao i porodice i veza među ljudima. Zato kroz lik dečaka i njegovog odnosa prema najbližima vidimo da rat ostavlja čoveka u beznadežnim situacijama, čini da se osećamo nemoćnim, zarobljenim, ali nam donosi i jednu veliku pouku da nikada ne dolazi odjednom, već da mi, zaokupljeni svojim životima, nažalost mnogo toga ne vidimo.

Sukobima u rodnoj zemlji autor pripisuje najstrašnije osobine, ali samo nekoliko puta u romanu pominje da je u Ruandi izvršen genocid. Za njega je domovina zemlja mrtvih ljudi, zgarište, veliko lovište na ljude koji su krivi samo zato što su se tu rodili. *Ono što nije bio rat trajalo je u Ruandi puna tri meseca.* Dana najvećih stradanja se ne seća, zna samo da je njegovoj majci na gnusan način pobijena porodice. U ispovednom tonu majka otkriva kako je posle tri meseca pronašla članove svoje porodice i rođake: *Ima stvari koje čovek ne bi smeo nikada da vidi.* Tako nemoćna, urušena i depresivna, vratila se da živi sa decom u kojoj ne vidi ni spas ni utehu već samo nekog ko bi njene traume saslušao. Ponavljala je i prepričavala sve kroz šta je prošla i čemu je svedočila u Ruandi, sećala se preminulih članova porodice, a

u poslednjim poglavljima romana predstavljena je kao glas koji se stalno ponavlja, mrcvari ukućane, ali i kao glas upozorenja kako se ovi zločini nikad ne bi zaboravili.

Majka odlazi sa svojim bolom i ranama i po drugi put ostavlja decu samu sa drugim traumama i bolima, prepušta ih samima sebi i novoj sudbini, sa osećanjem krivice da su majku oterali, jer nisu mogli da podnesu njene potresne ispovesti. Simboličan majčin odlazak i uzaludna potraga za njom ujedno im poručuje da će od rodne zemlje imati samo vesela ili traumatična sećanja koja nikada neće izbledeti. Kroz lik majke progovara i glas razuma, ali i lude (u književno-umetničkom smislu) osobe koja je spremna da govori iskreno i otvoreno i da postavlja pitanja drugima, ističući kako je Francuska kriva za rat, što daje jedan širi politički i filozofski aspekt ovom romanu koji postavlja pitanja o političkoj odgovornosti velikih sila.

Baš kao i mama koja je simbolično nestala, i mali Gabrijel je morao da napusti dom: *Ja nisam napustio zemlju, ja sam pobegao. Ostavio sam za sobom širom otvorena vrta i otišao, ne okrenuvši se. Sećam se samo tatine male ruke koja je mahala sa balkona aerodromske zgrade u Budžumburi.* Pred odlazak još jednom piše svojoj drugarici Lor, te je obaveštava da više ne želi da bude mehaničar, jer nema šta da se popravlja i spasava, ali nema više ni šta da se razume, budući da je sve u životu shvatio. Poetično i metaforično pismo u kom piše o snegu koji danima pada u Budžumburi i prekriva svet savršenom belinom, svet u kome nema ni raja ni pakla, svet u kom će psi začutati, a ljudi postati besmrtni, zatvara roman, ali i detinjstvo malog Gabrijela.

Bez obzira na velike žrtve, traume iz detinjstva i gubitak članova porodice, protagonista nam daje nadu da negde ipak postoji neki bolji svet u koji ne smemo da sumnjamo, kome moramo da se radujemo i za koga moramo da se borimo. Upravo u ovom potresnom i ohrabrujućem tumačenju poslednjih lirskih stranica romana leži velika i univerzalna vrednost ovog književnog dela i njegov veliki svetski uspeh.